CZU: 342.7:17.036.11:364.65-23 **https://doi.org/10.59295/sum3(183)2025_07**

REALIZAREA DREPTULUI LA FERICIRE PRIN PRISMA DREPTULUI LA ASISTENȚĂ PERSONALĂ A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

Oxana CHISARI-LUNGU,
Universitatea de Stat din Moldova

Deși încă în Vechiul Testament se abordează fericirea, secolul XXI este marcat de promovarea acestui concept din perspectivă juridică. Dreptul la fericire îmbină în sine elemente de bunăstare economică, socială etc. și este promovat la nivelul structurilor internaționale. O deosebită importanță în tot acest proces, o au documentele de politici publice, care identifică mecanisme de realizare a drepturilor omului prin prisma dreptului la fericire. Un loc aparte o au drepturile persoanelor sau familiilor aflate într-o situație de risc social, printre care se identifică persoanele cu dizabilități, care de asemenea, au dreptul la fericire. Pentru realizarea acestui drept este necesară implicarea eficientă a structurilor statale și nestatale competente în domeniul protecției sociale a persoanelor cu dizabilități. De asemenea, prioritățile evidențiate pe acest segment, trebuie să constituie prevederi ale documentelor de politici publice.

Cuvinte-cheie*: fericire, dreptul la fericire, dizabilitate, servicii sociale, incluziune, asistență personală.*

THE IMPLEMENTATION OF THE RIGHT TO HAPPINESS THROUGH THE RIGHT TO PERSONAL ASSISTANCE FOR PERSONS WITH DISABILITIES

Although the concept of happiness is already addressed in the Old Testament, the 21st century is characterized by its increasing promotion from a legal perspective. The right to happiness encompasses various dimensions, including economic and social well-being, and is recognized and promoted within international legal frameworks. Public policy documents play a crucial role in this regard, as they establish mechanisms for the effective implementation of human rights through the lens of the right to happiness. A distinct focus is placed on the rights of individuals and families in situations of social vulnerability, including persons with disabilities, who are equally entitled to the right to happiness. The realization of this right necessitates the active engagement of both state and non-state entities with competencies in the field of social protection for persons with disabilities. Moreover, the priorities identified within this domain must be integrated into the provisions of public policy documents to ensure their legal and practical enforceability.

Keywords: *happiness, right to happiness, disability, social services, inclusion, personal assistance*.

Introducere

De-a lungul timpului, fericirea a fost abordată din diverse perspective, acest concept fiind analizat de marii gânditori ai diferitelor epoci. Mai mult decât atât și în Cartea Cărților este abordată fericirea. Împăratul Solomon amintește în Pilde că nenorocirea urmărește pe cei păcătoşi, iar fericirea răsplăteşte pe cei drepţi [1, Pildele lui Solomon, cap. 13, verset 21]. În alt context, Dreptul Iov zice: „Zilele mele sunt mai grabnice decât un aducător de veşti şi au fugit fără să vadă fericirea” [1, Cartea lui Iov, Cap. 9, verset 25].

Marii filosofi ai timpurilor au scris despre fericire, lăsând multiple lucrări, idei, concepte care sunt viabile și la etapa actuală. Aristotel analizează în Etica Nicomahică, pe de o parte, conceptul de bine, iar pe de altă parte – realitățile umane [2, p. 8]. Fericirea este binele suprem și suprema plăcere, amândouă elementele fiind indisolubile [2, p. 40].

Reputatul filosof german I. Kant, în una din cunoscutele sale lucrări privind critica rațiunii pure, referindu-se la conceptul de fericire, afirmă: „Ca fiinţă raţională finită, omul nu poate să renunţe la ţelul său natural care este fericirea. Dar el devine demn de fericire doar prin strădania sa neîncetată de a respecta legea morală” [3, p.45-68].

Unii filosofi contemporani apreciază că ,,dificultatea majoră pe care o poartă cu el conceptul de fericire e că toată lumea îşi închipuie că ştie mai bine decât alţii ce este ea. Faptul că suntem cu toții experți în fericire, a fost una dintre cauzele care au subminat prestigiul acestui concept [4, p. 3].

În același sens, alți autori apreciază că „De-a lungul timpului, diferite științe s-au ocupat cu explicarea fericirii și, cu fiecare ocazie, abordarea variază. Tensiunea cea mai puternică este între abordarea calitativă și cea cantitativă a fenomenului. Astfel, antropologia, știință prin excelență calitativă, privește fericirea sub forma unei pulsații spirituale care este totodată și transcendentă (Bernea 2008, Vulcănescu 1991). Economia, însă, știința exactității, privește mai degrabă fericirea sub forma prosperității, într-o relație direct cauzală – prosperitatea determină fericirea (Ricardo 2001). Un indicator al prosperității este și produsul intern brut al unei țări, care adesea este relaționat cu standardul de viață și cu fericirea. Recenta politică socială a „wellbeing"-ului britanic abordează fericirea sub aspect separat de PIB, dar totuși în relație cu acesta, construindu-se un nou indicator, mai complex, al fericirii" [5].

În una din lucrările sale, autoarea Rodica Croitoru, susține că „Nu putem afirma ceva cu certitudine despre fericire, ci doar că ea este ceea ce percepe și ce simte fiecare. Ea este una din marile întrebări ale umanității și va mai rămâne încă unul din misterele existenței noastre: „Fericirea este mulțumirea de sine"; „Fericirea este sensul și scopul vieții, traiectoria și finalul existenței umane" (Aristotel), Fericirea e un ideal al imaginației, iar nu al rațiunii (Immanuel Kant), Fericirea e să știi să îți dorești ceea ce ai deja (Sfantul Augustin) [4, p. 4].

Rezultate obținute și discuții

Odată cu evoluția umanității, s-a conturat tot mai mult ideea că scopul oricărei societăți este atingerea fericirii de către toți membrii ei, inclusiv de către persoanele care se află într-o situație de vulnerabilitate economică, socială, morală etc.

Un punct de referinţă în această evoluţie îl reprezintă anul 1972, când cel de-al patrulea rege al statului Bhutan, Jigme Singye Wangchuck, în cadrul unei conferinţe, a parafrazat sintagma „produsul intern brut" prin aceea de „fericirea naţională brută", cu intenţia de a arăta diferenţa dintre idealul dezvoltării spirituale care caracterizează ţara sa şi idealul dezvoltării ce caracterizează societatea occidentală, unde accentul se pune pe bunăstarea materială exprimată prin produsul intern brut. Un rol important în vederea promovării fericirii ca mijloc de măsurare a bunăstării omului, l-a avut și primul-ministru al Bhutanului, Jigmi Y. Thinley, care a vorbit despre conceptul „fericirea internă brută" în cadrul mai multor întruniri de nivel internațional, inclusiv în cadrul Organizației Națiunilor Unite (ONU) [5, p. 3].

Sesizată și sensibilizată de acest curent de idei, Adunarea Generală ONU adoptă la 19 iulie 2011, Rezoluția 65/309, prin care invită statele membre să continue elaborarea mecanismelor, care ar garanta respectarea dreptului la fericire pentru fiecare membru al comunității. În document se prevede că „aspirarea spre fericire este un scop uman fundamental", iar fericirea este un „obiectiv și aspirație universală" [6].

Un an mai târziu, la 28 iunie 2012, Adunarea Generală ONU adoptă Rezoluția 66/281, prin care instituie la 20 martie, „Ziua Internațională a Fericirii". Prin acest act este recunoscută necesitatea unei abordări complexe, echitabile și echilibrate asupra fenomenului creșterii economice, care ar contribui la dezvoltarea durabilă, eradicarea sărăciei, fericirea și bunăstarea tuturor popoarelor. De asemenea, se accentuiază asupra necesității încadrării obiectivelor care ar asigura fericirea umană, în cadrul documentelor de politici pubice [7].

Odată cu proclamarea Zilei Internaționale a Fericirii au fost elaborate rapoarte privind fericirea în lume. În Raportul pentru anul 2024, Republica Moldova se plasează pe locul 71 din 143 de state în ceea ce privește nivelul de fericire. S-a plasat cu opt poziții mai jos în comparație cu anul 2023. Totodată, ea depășește astfel de țări ca Federația Rusă, Bulgaria, Armenia, Georgia, India, fiind depășită de România care este pe locul 32. Având în vedere parametrul emoțiilor negative, comparativ cu anii 2006-2010, acele sentimente negative sunt mai frecvente în prezent, cu excepția Asiei de Est și a Europei. Între anii 2021-2023 sentimentele negative au fost mai frecvente la femei decât la bărbați, iar decalajul de gen se lărgește pe măsură ce oamenii îmbătrânesc [8].

Analizând abordările biblice, filosofice, socio-politice și juridice ale fericirii, considerăm că acesta este un concept complex, care cuprinde în sine atât elemente ale bunăstării economice și sociale cât și elemente de morală și împăcare cu sine însăși.

Deși marele filosof Aristotel susținea că fericirea este mulțumirea de sine, abordarea fericirii din perspectiva drepturilor omului implică mecanisme complexe de realizare. De multe ori exercitarea pe deplin a

drepturilor care ar condiționa o stare de fericire, depinde și de politicile promovate la nivel de stat, regional sau internațional.

În vederea realizării dreptului la fericire, ONU pe lângă declararea Zilei Internaționale a Fericirii a elaborat obiective strategice menite să soluționeze cele mai persistente provocări cu care se confruntă umanitatea. Printre acestea se evidențiază Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului urmate de Obiectivele de Dezvoltare Durabilă.

În anul 2000, la Summit-ul Mileniului de la New York, Adunarea Generală ONU adoptă Declarația Mileniului și propune mai multe obiective, cunoscute sub denumirea Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului, cu un termen final de implementare în anul 2015. Cele mai importante dintre acestea sunt: eradicarea sărăciei extreme şi a foametei; asigurarea accesului universal la învăţământul primar; reducerea mortalităţii copiilor; îmbunătăţirea sănătăţii materne etc. [9].

Pentru a continua implementarea Obiectivelor de Dezvoltare a Mileniului, dar și în vederea identificării altor factori de risc care condiționau stagnarea asigurării unei stări de bunăstare, în septembrie 2015 Republica Moldova, împreună cu alte state membre ONU, au adoptat Declarația summit-ului privind Dezvoltarea Durabilă, prin care s-au angajat să pună în aplicare Agenda de Dezvoltare Durabilă 2030 [10].

Spre deosebire de Obiectivele de Dezvoltare a Mileniului care conțineau 8 obiective, Obiectivele de Dezvoltare Durabilă cuprind 17 obiective de dezvoltare durabilă, care înglobează toate aspectele-cheie ale dezvoltării: economice, sociale și de mediu.

Urmând imperativul integrării europene, exprimat nemijlocit prin implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană [11], țara noastră aprobă Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030” (în continuare – *SND*). Acest act adoptă conceptul utilizat de țările Uniunii Europene pentru măsurarea calității vieții oamenilor în zece dimensiuni, sporirea calității vieții fiind scopul strategic al documentului. În același timp, SND este contribuția Republicii Moldova la realizarea Agendei pentru Dezvoltare Durabilă 2030. Astfel, SND transpune țintele, în special cele considerate acceleratori ai dezvoltării, și indicatorii Agendei 2030, ajustați potrivit contextului național al Republicii Moldova [12].

Printre alte domenii, în cadrul SND se identifică aspecte ce vizează domeniile solidarității și protecției sociale. Abordând fericirea din perspectiva drepturilor persoanelor cu dizabilități, este binevenit să evidențiem că un nivel de bunăstare a acestor categorii de subiecți, poate fi atins doar prin implementarea mecanismelor clare de protecție socială, care încadrează măsuri de asigurare socială și de asistență socială. Asigurarea socială constituie acțiuni de susținere a persoanelor ajunse într-o situație de risc social, care anterior au achitat contribuții de asigurări sociale. Printre prestațiile de asigurări sociale destinate persoanelor cu dizabilități se evidențiază pensia de dizabilitate. La rândul ei, asistența socială încadrează multiple acțiuni de susținere a persoanelor sau familiilor care se află într-o situație de risc social, care anterior nu au achitat contribuții de asigurări sociale. De regulă, prestațiile de asigurări sociale (pensiile, indemnizațiile) sunt acoperite din bugetul de asigurări sociale de stat, iar prestațiile și serviciile de asistență socială – din bugetul de stat, fonduri extrabugetare etc.

Conform datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova, la 01.01.2023 acestea reprezentau 6,5% din populația cu reședință obișnuită a țării. Conform datelor Casei Naționale de Asigurări Sociale, numărul persoanelor recunoscute cu dizabilități în Republica Moldova a constituit 162,3 mii persoane, inclusiv 10,9 mii copii cu vârsta de 0-17 ani [13].

În scopul promovării dreptului la fericire al persoanelor cu dizabilități, se utilizează tot mai mult noțiunea de „incluziune socială”. Acest termen este unul de asemenea, relativ nou și presupune ansamblul de măsuri și acțiuni multidimensionale din domeniile protecției sociale, ocupării forței de muncă, locuirii, educației, sportului, ocrotirii sănătății, informării și comunicării, mobilității, securității, justiției și culturii precum și din alte domenii destinate integrării persoanelor cu dizabilități în societate [14].

Reieșind din cele relatate, susținem conceptul cunoscutului psiholog român P. Andrei, care remarcă că fericirea nu e un fenomen pur subiectiv, intern al unui om abstract izolat de viața socială, nu e nici rezultatul influenței sociale asupra sufletului omenesc pasiv, dar e produsul personalității, prelucrării materialului social. Procesul de integrare a individului în societate se realizează concomitent, îl presupune pe cel de indivi-

dualizare, de subiectivare a scopurilor sociale. Armonizarea sufletului cu mediul social, ca tendințe morale, stabilirea unui echilibru între obiectiv și subiectiv, acestea produc fericirea. Izvorul fericirii este conectarea sufletului cu sine însuși și cu mediul moral, social. Fericirea este un fenomen social etic ce se deosebește de simpla plăcere, satisfacție sau mulțumire biologică (s.a.). Fericirea presupune un scop conștient, un ideal, rezultate al unei selecții valorice, al unei alegeri sau angajări [15].

Concluzii

Concluzionând, evidențiem că fericirea unei persoane cu dizabilități nu este un act personal, subiectiv care depinde doar de ea. Dimpotrivă, garantarea dreptului la fericire pentru o astfel de persoană presupune mai multă implicare din partea semenilor, statului și chiar a întregii societăți. Echilibrul intern pe care îl poate atinge o persoană, depinde în mare parte de factorii sociali, economici și de tendințele morale ale mediului în care aceasta se află. Or, de aici și importanța instituției incluziunii sociale și dezinstituționalizării persoanelor cu dizabilități.

Dacă sistemul sovietic, parte a căruia a fost și Republica Moldova, asigura doar plasamentul persoanelor cu dizabilități în instituții rezidențiale mari, odată cu proclamarea independenței țării noastre, au fost adoptate mai multe acte normative menite să pună baza reformării sistemului de plasament al persoanelor cu dizabilități. În Legea asistenței sociale este definit conceptul de serviciu social ca ansamblu de măsuri și activități realizate pentru satisfacerea necesităților sociale ale persoanei sau familiei, în scop de depășire a unor situații de dificultate, precum și de prevenire a marginalizării și excluziunii sociale [16, art. 10]. Serviciile sociale sunt de mai multe categorii, asigurând de cele mai multe ori traiul în comunitate a persoanelor cu dizabilități. Printre cele mai importante servicii sociale comunitare destinate acestui grup de persoane se identifică: locuința protejată, casa comunitară, îngrijirea socială la domiciliu, asistența personală. Acestea sunt forme de asistență socială menite să garanteze persoanelor cu dizabilități o mai bună realizare a drepturilor în comunitate.

Analizând realitatea Republicii Moldova, reiterăm că în practică nu întotdeauna a reușit buna implementare a prevederilor legale. Serviciile sociale acoperă o parte mică a protecției sociale. În anul 2022, din peste 38 de miliarde de lei alocați pentru protecția socială, doar 1,8 miliarde de lei au fost destinate serviciilor sociale. Din totalul resurselor dedicate serviciilor sociale: 69% au fost destinate persoanelor cu dizabilități: asistența personală, centrele de plasament, locuințele protejate etc. [12].

Pentru dezinstituționalizarea persoanelor cu dizabilități, autoritățile din domeniu și-au asumat obiective concrete până în anul 2026, între care închiderea a trei instituții rezidențiale din șase și reducerea cu 60% a numărului de persoane cu dizabilități, instituționalizate [17]. Aceste obiective au fost anunțate încă în 2018 [18]. În anul 2023, Ministerul Muncii și Protecției Sociale al Republicii Moldova a inițiat procesul de elaborare a proiectului de modificare a Programului național de dezinstituționalizare a persoanelor cu dizabilități și a Planului de acțiuni pentru implementarea acestuia [19].

Dacă e să vorbim despre realizarea dreptului la fericire prin prisma dreptului la asistență personală a persoanelor cu dizabilități, evidențiem că acest serviciu social a început să fie implementat în Republica Moldova, începând cu anul 2012 și are drept scop oferirea asistenței și îngrijirii copiilor și adulților cu dizabilități severe, în vederea favorizării independenței și integrării lor în societate (în domeniile: protecție socială, muncă, asistență medicală, instructiv-educativ, informațional, acces la infrastructură etc.) [19]. Obiectivele sunt: oferirea unor servicii de asistență și îngrijire flexibile, centrate pe persoană, care să îmbunătățească calitatea vieții și independența persoanelor cu dizabilități severe; facilitarea accesului la educație și încadrare în câmpul muncii; prevenirea instituționalizării persoanelor cu dizabilități; sprijinirea beneficiarilor să mențină și să dezvolte relații sociale în familie și comunitate.

Cu regret, la etapa actuală nu se reușește promovarea dreptului la fericire al persoanelor cu dizabilități prin intermediul acestui serviciu. Lipsa mijloacelor financiare la nivel local, a generat încălcarea drepturilor beneficiarilor din municipiul Chișinău. Deși, acest serviciu este gestionat la moment prin intermediul Agenției pentru Gestionarea Serviciilor Sociale cu Specializare Înaltă [19], care se află în subordinea MMPS al RM, nu se reușește asigurarea cu asistenți personali a tuturor persoanelor cu dizabilitate severă din țară.

În acest context, este binevenită reforma „RESTART” desfășurată în domeniul asistenței sociale, acțiune care a avut drept scop reorganizarea administrativă a sistemului de asistență socială prin crearea Agențiilor teritoriale de asistență socială, subordonate MMPS al RM [19]. Aceasta a fost generată de incapacitatea mecanismului existent de finanțare al serviciilor sociale de a stimula calitatea și performanța în sistemul de asistență socială; lipsa unei metodologii unitare de costificare a serviciilor sociale și a unui proces standardizat de evaluare a calității; lipsa practicii de utilizare a analizelor de cost-eficiență, cost-eficacitate și impact asupra calității vieții beneficiarilor de servicii sociale în procesul de monitorizare și evaluare a serviciilor sociale; capacitate limitată a unităților administrative de nivelul II de bugetare bazată pe performanță și evaluare a eficienței utilizării resurselor financiare.

Din cele relatate, concluzionăm că realizarea dreptului la fericire este condiționată de multipli factori de natură socială, economică, juridică etc. care se manifestă atât la nivel național cât și la nivel internațional.

Bibliografie:

1. *Biblia ortodoxă*. Disponibil: https://www.bibliaortodoxa.ro/cautare.php?text=fericire&carte=-3 [accesat: 09.10.2024].
2. ARISTOTEL. *Etica Nicomahică.* Ed. a II-a, Editura Științifică și Enciclopedică București, 1998. Traducere Stella Petecel. Disponibil: https://biblioteca-digitala.ro/reviste/carte/aristotel_etica-nicomahica_1988.pdf *Actualitatea filosofiei lui Immanuel Kant*, coordonator, conf. univ. dr. MĂTĂSARU Nicolae, Editura Aius PrintEd, Craiova, 2007. 248 pag. Disponibil: https://cis01.central.ucv.ro/filosofie-sociologie/files/carte_matasaru_kant.pdf [accesat: 25.10.2024].
3. CIOCHINĂ-BARBU, Ioan. *Despre natura juridică a „dreptului la fericire”. Acta Universitatis George Bacovia. Juridica*. Vol. 6. Issue 2/2017. Disponibil: https://www.ugb.ro/Juridica/Issue12ROEN/2._Natura_juridica_a_dreptului_la_fericire.Ciochina.RO.pdf [accesat: 14.04.2024].
4. CROITORU, Rodica. *Fericire și lege morală.* Ed. ALL, Bucuresti 1998. Disponibil: http://www.scritub.com/sociologie/filozofie/Ce-inseamna-fericirea23681.php
5. *Dreptul la fericire - drept fundamental al omului.* Institutul Român pentru Drepturile Omului. – București: Editura I.R.D.O., 2016. Disponibil: https://irdo.ro/pdf/IRDO_vol_Dreptul_la_fericire.pdf. [accesat: 04.01.2025].
6. *Rezoluția Adunării Generale a ONU „Happiness: towards a holistic approach to development”, nr. 65/309, din 19.07.2011.* Disponibil: https://happinessday.org/wp-content/uploads/2015/11/UN65309.pdf [accesat: 13.11.2024].
7. *Rezoluția Adunării Generale a ONU „Ziua Internațională a Fericirii”, nr. 66/281, din 28.06.2012.* Disponibil: https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n11/475/70/pdf/n1147570.pdf [accesat: 13.12.2024].
8. World Happiness Report 2024. Disponibil: https://worldhappiness.report/ed/2024/ [accesat: 14.11.2024].
9. *Resolution adopted by the General Assembly on 18 September 2000. Nr. 55/2, Assembly United Nations Millennium Declaration.* Disponibil: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_55_2.pdf [accesat: 13.04.2024].
10. *Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. Nr. 70/1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. Disponibil: https://fra.europa.eu/en/law-reference/un-general-assembly-resolution-701-2015-transforming-our-world-2030-agenda [accesat: 14.04.2024].
11. *Legea Parlamentului Republicii Moldova nr. 112 din 02.07.2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova pe de o parte și Uniunea Europeana și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 185-199, 2014.
12. *Legea Parlamentului Republicii Moldova nr. 315 din 17.11.2022 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 409-410, 2022.
13. *Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova*. Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/persoanele-cu-dizabilitati-in-republica-moldova-in-anul-2022-9460_60822.html [accesat: 10.02.2025].
14. *Legea Parlamentului Republicii Moldova nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități.* În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 155-159, 2012.
15. MUREȘAN, Valentin. *Utilizează Aristotel metoda dialectică în etica nicomahică*? Universitatea din Bucureşti. *Revista de Filosofie Analitică*. Volumul III, 20 Iulie-Decembrie 2009, pag. 29-56. Disponibil: https://www.srfa.ro/rrfa-old/pdf/rfa-III-2-valentin-muresan.pdf [accesat: 23.11.2024].

16. *Legea asistenței sociale nr. 547 din 25.12.2003*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 42-44, 2004.
17. *Raportul cu privire la realizarea în 2022 a Planului de acțiuni privind implementarea Programului național de dezinstituționalizare a persoanelor cu dizabilități intelectuale și psihosociale din instituțiile rezidențiale gestionate de agenția Națională de Asistență Socială pentru anii 2018-2026.* Disponibil: https://anas.md [accesat: 10.11.2024].
18. *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr 893 din 12.09.2018 cu privire la aprobarea Programului național de dezinstituționalizare a persoanelor cu dizabilități intelectuale și psihosociale din instituțiile rezidențiale gestionate de Agenția Națională Asistență Socială pentru anii 2018-2026 și a Planului de acțiuni privind implementarea acestuia.* În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 400-409, 2018.
19. https://particip.gov.md/ro/document/stages/ministerul-muncii-si-protectiei-sociale-a-initiat-procesul-de-elaborare-a-proiectului-de-modificare-a-programului-national-de-dezinstitutionalizare-a-persoanelor-cu-dizabilitati-pentru-anii-2023-2027-si-planului-de-actiuni-pentru-implementarea-acestuia/10831 [accesat: 14.09.2024].

N. B.: *Articolul este elaborat în cadrul Proiectului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor”, subprogram de cercetare 01.05.02, în cadrul L.C.Ș. „Drept Public Comparat și E-Guvernare”, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Universitatea de Stat din Moldova.*

Date despre autor:
Oxana CHISARI-LUNGU, doctor în drept, lector universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.
ORCID: 0009-0006-8100-5939
E-mail: chisarioxana82@gmail.com

Prezentat: 11.03.2025